

Sa'dî ve Hulefâ-yi Râşidîn

Sa'di and Khulefa-e Rashidîn

Öz

Fars dili ve edebiyatının en ünlü şairlerinden olan Sa'dî-i Şîrâzî, Şiraz'da dünyaya gelmiş, ilköğrenimini bu şehirde tamamlamış, daha sonra Bağdat'a gitmiş ve Nizamiye Medresesi'nde çeşitli hocalardan dersler almıştır. Birçok şehir ve ülke gezmiş, birçok âlim ve fazıl şahsiyetlerle birlikte bulunmuş, nitekim Anadolu'ya gelmiş, Mevlâna ile de görüşmüştür.

Uzun süren seyahatlerinden sonra 654 (1256) veya 655 (1257) yılında Şiraz'a dönmüş, İran'ın Fars bölgesinin hâkimi Salgurlu Atabek Ebû Bekir b. Sa'd b. Zengî'nin şehzadesi Sa'd b. Ebû Bekir b. Sa'd'ın yakınları arasına katılmıştır. Salgurlu hanedanı yıkılıp da Şiraz, 663'te (1264) Moğol hâkimiyeti altına girince hac ibadetini ifa etmek için Mekke'ye gitmiştir.

Mekke dönüşünde Tebriz'e uğramış; orada İlhanlı devlet adamı Alâeddin Atâ Melik Cüveynî ve kardeşi Şemseddin Cüveynî tarafından iyi karşılanmış; bu iki zatın aracılığıyla Moğol hükümdarı Abaka Han ile görüşmüş; adı geçen devlet adamları ve başka ileri gelenleri öven şiirler yazmış; hayatını irşatla ve halka hizmetle geçirmiştir.

Ömrünün son yıllarını Şiraz'da riyazet ve ibadetle geçiren Sa'dî, 27 Zilhicce 691'de (9 Aralık 1292) vefat etmiştir.

Manzum ve mensur birçok eser kaleme alan şair, eserlerinde ayet ve hadislerden, atasözlerinden, hikâyelerden ve seyahatleri esnasında yaşamış, öğrenmiş ve tecrübe etmiş olduğu olaylardan ve sohbetlerden istifade ederek toplumun düşünce ve isteklerine tercüman olmuştur. Bostan'ında adalet, ihsan, aşk, tevazu, rıza, kanaat, terbiye, şükür, tövbe, münacat ve Gülistan'ında padişahların davranışları, dervişlerin ahlâkı, kanaatin fazileti, susmanın faydaları, aşk ve gençlik, güçsüzlük ve ihtiyarlık, terbiyenin etkisi ve sohbet adabı gibi konuları işlemiştir. Gazel, kaside, kıta, terciibent ve rubailerden oluşan divanında aşkı, âşığı, maşuku, şarabı ve tabiatı konu alan şiirler yazmış; bu şiirlerinde yer yer Bostan ve Gülistan'da işlemiş olduğu konuları tekrar etmiş, bunlarda öğütler de vermiştir.

Sa'dî, birçok devlet adamına methiyeler yazması yanında tevhit, münacat ve naatlar da kaleme almış, bunlarda hulefâ-yi râşidîn'i öven beyitlere de yer vermiştir. Dört büyük halifeyi hiçbir ayırım gözetmeden övmüş, onları birbirinden ayrı görmemiş, onlara saygı ve sevgiyle yaklaşmış, yeri geldiğinde onları memduhlarına ve okuyucularına örnek vererek anlatmıştır.

Bu çalışmada Sa'dî'nin hulefâ-yi râşidîn yani dört büyük halife hakkındaki görüş ve düşünceleri, onlar hakkında kaleme aldığı şiirleri Türkçeye çevrilerek anlatılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Sa'dî-i Şîrâzî, hulefâ-yi râşidîn, dört büyük halife, methiye, Farsça şiir.

Veyis DEĞİRMEÇAY¹
Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Fars
Dili ve Edebiyatı, Erzurum, Türkiye

Geliş Tarihi/Received 16.07.2024
Revizyon Veriliş 26.07.2024
Tarihi/Revision Issued
Revizyon Bitiş 09.09.2024
Tarihi/Revision Ended
Kabul Tarihi/Accepted 10.09.2024
Yayın Tarihi/Publication Date 17.09.2024

Sorumlu Yazar/Corresponding author:

E-mail: drveyis@atauni.edu.tr

Cite this article: Değirmençay, V. (2024).
Sa'di and Khulefa-e Rashidîn. A Journal of Iranology Studies, 21, 15-30.

Atif: Değirmençay, V. (2024). Sa'dî ve
Hulefâ-yi Râşidîn. *Doğu Esintileri*, 21, 15-30.

Content of this journal is licensed under a Creative
Commons Attribution-Noncommercial 4.0
International License.

ABSTRACT

Sa'dî-e Shirazi one of the most famous poets of Persian language and literature, was born in Shiraz, completed his primary education in this city, then went to Baghdad and took lessons from various teachers at Nizamiyah Madrasa. He visited many cities and countries, was with many scholars and noble figures, came to Anatolia and met with Mewlana.

After his long travels, he returned to Shiraz in 654 (1256) or 655 (1257) and met with Salgurlu Atabek Ebû Bakr b., the ruler of the Fars region of Iran. Sa'd b. Zengi's prince Sa'd b. Abu Bakr b. He joined Sa'd's relatives. When the Salgurlu dynasty collapsed and Shiraz came under Mongol rule in 663 (1264), he went to Mecca to perform the pilgrimage.

On his way back to Mecca, he stopped by Tabriz; There he was well received by the Ilkhanid statesman Alâeddin Ata Malik Juvaynî and his brother Shemseddin Juvaynî; He met with the Mongolian ruler Abaka Khan through these two people; He wrote poems praising the mentioned statesmen and other notables; He spent his life providing guidance and serving the public.

Sa'dî, who spent the last years of his life in asceticism and worship in Shiraz, died on 27 Dhu al-Hijjah 691 (9 December 1292). The poet, who wrote many works in verse and prose, wrote works that translated the thoughts and wishes of the society by making use of verses and hadiths, proverbs, stories, and the events and conversations he lived, learned and experienced during his travels. In his Bostan, justice, benevolence, love, humility, consent, contentment, discipline, gratitude, repentance, supplication, and in his Gulistan, the behavior of sultans, the morality of dervishes, the virtue of contentment, the benefits of silence, love and youth, weakness and old age, He dealt with topics such as the effect of good manners and conversation etiquette. In his divan consisting of ghazals, odes, stanzas, terciibents and rubais, he wrote poems about love, the lover, the beloved, wine and nature, and in some places he dealt with the same subjects that he had covered in Bostan and Gulistan, and also gave advice.

In addition to writing praises to many statesmen in his poems, he also wrote tawhid, munacat and naats, and in these poems he also included couplets or poems praising the caliph of the righteous religion. He praised the four great caliphs without any discrimination, did not see them as separate from each other, approached them with respect and love, and when necessary, explained them by giving examples to his praises and readers.

In this study, Sa'dî's views and thoughts about the four great caliphs, that is, the four great caliphs, and the poems he wrote about them will be explained by translating them into Turkish.

Keywords: Sa'dî-e Shirazi, the righteous caliphs, the four great caliphs, praise, Persian poetry

GİRİŞ

İslâm tarihinde Resûl-i Ekrem'in vefatından sonra Hz. Ebûbekir'e biat edilmesiyle başlayan, daha sonra Hz. Ömer ve Hz. Osman'ın hilâfetleriyle sürüp Hz. Ali ile sona eren döneme Hulefâ-yi Râşidîn devri denir.¹ Bu döneme söz konusu adın verilmesinin sebebi sahâbîden İrbâd b. Sâriye'nin rivayet ettiği, sünnetine uymanın ve bunun sınırlarını râşid halifelerin sünnetini de içine alacak şekilde genişletmenin gerekliliğini belirten Hz. Peygamber'in uzun bir hadisiyle açıklanmaktadır. Bu hadiste Resûlullah kendisinden sonra yaşayacaklara hitaben, "Herhangi bir ihtilâfla karşılaştığınızda size düşen görev, benim sünnetime ve hulefâ-yi râşidînin sünnetine uymaktır." demiştir.

Hulefâ-yi Râşidîn dönemi İslâm tarihi bakımından birçok yönüyle büyük bir önem taşımaktadır. Bunların ilki, dört halifeden her birinin hilâfete geliş usulünün farklı şekilde olmasıdır. Hz. Ebûbekir, 13 yılı Cemâziyelâhir ayının başında (Ağustos 634) namaza çıkamayacak derecede rahatsızlanıp ölümünün yaklaştığını anlayınca imamlık görevini Hz. Ömer'e bırakarak yerine onu halef tayin etmeye karar verdi. Bu düşüncesini Abdurrahman b. Avf, Osman b. Affân, Saîd b. Zeyd ve Üseyd b. Hudayr gibi ileri gelen sahâbîlerle tartıştı ve bu hususta Hz. Osman'a bir ahidnâme yazdırıp mühürledi; sonra da yanına Ömer ile Osman'ı alarak Mescid-i Nebevî'de halka şöyle hitap etti: "Sizin için halife seçtiğim kişiye razı olur musunuz? Bir yakınımyı tayin etmedim. Allah'a andolsun ki bütün gücümle düşünüp taşındım ve sonuçta Ömer b. Hattâb'ı uygun buldum; onu dinleyin ve ona uyun." Orada bulunanların hepsi, "Duyduk ve itaat ettik" dediler.

¹ Girişte Hulefâ-yi Râşidîn ile ilgili bilgiler Mustafa Fayda'nın maddesinden özetlenmiştir. Geniş bilgi için bkz. Mustafa Fayda, "Hulefâ-yi Râşidîn", *DİA*, İstanbul 1998, XVIII, 324-338.

Hız. Ömer, hiçbir ihtilafın vuku bulmadığı bu şekildeki halef tayini usulüyle on yıldan fazla görev yaptıktan sonra Ebû Lü'lü' Fîrûz en-Nihâvendî tarafından Mescid-i Nebevî'de hançerle ağır bir şekilde yaralanınca yerine kimin geçeceği hususunda değişik bir usulün takip edilmesine karar verdi. Kaynaklarda, Hız. Ömer'in sağ olsalardı Ebû Ubeyde b. Cerrâh'ı veya Ebû Huzeife'nin âzatlısı Sâlim'i halef tayin edeceğini söylediği, ayrıca oğlu Abdullah'ı isteyenlere, "Bir evden bir kurban yeter" karşılığını verdiği, aslında yerine Abdurrahman b. Avf'ı düşünmesine rağmen onun bunu kabul etmediği söylenir. Hız. Ömer, aşere-i mübeşşereden hayatta kalan altı kişiye (Hız. Ali, Osman, Abdurrahman b. Avf, Sa'd b. Ebû Vakkâs, Talha b. Ubeydullah, Zübeyr b. Avvâm) toplanıp aralarından birini halife seçmek üzere tâlimat verdi; oğlu Abdullah'ı da halife seçilmemek şartıyla oylamada başa baş kalınması halinde çoğunluğu sağlaması için bu heyete dâhil etti. Heyet üyelerini bir yerde toplamakla Mikdâd b. Esved'i, seçim gerçekleştirilinceye kadar rahatsız edilmemelerini sağlamakla Ebû Talha el-Ensârî'yi, cemaate namaz kıldırarak Suheyb-i Rûmî'yi görevlendirdi. Ayrıca heyet üyelerinin o sırada Medine'de bulunmayan Talha'yı üç gün bekledikten sonra karar vermelerini istedi ve onun bu karara uyacağına dair Sa'd b. Ebû Vakkâs'tan taahhüt aldı. Hız. Ömer'in ölümü üzerine Mikdâd b. Esved heyet üyelerini bir evde topladı. Önce Abdurrahman b. Avf adaylıktan çekildi. Heyet üyeleri onu hakemlikle ve halkın görüşünü alarak seçimi sonuçlandırmakla görevlendirdiler. Bu arada Sa'd b. Ebû Vakkâs ile Zübeyr b. Avvâm da adaylıktan çekildiler. Abdurrahman b. Avf, Medine'de bulunan muhacir ve ensarın ileri gelenleri, ordu kumandanları, şehre dışarıdan gelenler dâhil pek çok kimse ile görüştü. Üç gün süren bu görüşmelerden sonra halkı Mescid-i Nebevî'de topladı; Hız. Ali'yi ve Osman'ı çağırıp onlara ayrı ayrı Allah'ın kitabına, resulünün sünnetine uyup uymayacaklarını ve daha önceki iki halifenin yolundan gidip gitmeyeceklerini sordu. Hız. Ali'nin "gücümün ve bilgimin yettiği kadar" cevabına karşılık Hız. Osman'ın tereddütsüz "evet" demesi üzerine heyet üyeleri Osman lehine oy kullandılar. Önce Abdurrahman b. Avf, sonra Hız. Ali, arkasından da Mescid-i Nebevî'deki müslümanlar Hız. Osman'a biat ettiler.

On iki yıl süren halifeliğinin son yıllarında ortaya çıkan karışıklıkların ardından Kûfe, Basra ve Mısır'dan Medine'ye gelerek günlerce evini kuşatan isyancıların Hız. Osman'ı şehid etmeleri üzerine sahâbîler Mescid-i Nebevî'de toplanarak yeni halifeyi seçmeye karar verdiler. Hız. Osman kendisinden sonra yerine geçecek birini belirlemedi. Muhacir ve ensarın ileri gelenleri Hız. Ali'nin halife olmasını istiyorlardı. Fakat Ali, kendisine yapılan bu teklifi hemen kabul etmek istemedi ve teklifi Talha ile Zübeyr'e yöneltti; ancak onlar da kabul etmediler. Sonuçta isyancıların da ısrarıyla Hız. Ali hilâfet makamına getirildi ve kendisine biat edildi.

Sa'dî-i Şîrâzî

Ebû Muhammed Sa'dî Muşerrifuddîn (Şerefuddîn) Muslih b. Abdillâh b. Muşerrif-i Şîrâzî, 610-615 (1213-1218) yılları arasında İran'ın Şiraz şehrinde dünyaya gelmiştir. Mahlasını Salgurlu Atabek Ebûbekir b. Sa'd b. Zengî'nin oğlu Sa'd'ın isminden almış ve daha çok mahlası Sa'dî ile tanınmıştır (Yazıcı, 1966, s.36-37; Çiçekler, 2008, s. 405).

Sa'dî'nin annesi Kazerunlu olup adı belli değildir. Babası Şirazlı olup adı Abdullah'tır. Sa'dî, Atabek Sa'd b. Zengî'nin mülâzımı olan babasının gözetiminde eğitimine başlamıştır. Çocuk yaşta babasını kaybedince dedesi Mes'ud b. Muslih el-Fârisî tarafından yetiştirilmiştir. İlköğrenimi Şiraz'da tamamladıktan sonra Moğol istilası üzerine 619 (1222) veya 622 (1225) yıllarında Bağdat'a gitmiş ve Nizâmiye Medresesi'nde okumuştur. Bağdat Mustansiriyye Medresesi'nde hocalık yapan İbnü'l-Cevzî ile Bostân'da kendisinden söz ettiği Şehâbeddin es-Sühreverdi'den etkilenmiştir. Bağdat'ta o dönemde Nizâmiye Medresesi'nin başka müderrislerinden de dersler almıştır (Yazıcı, 1966, s. 37; Çiçekler, 2008, s. 405).

Sa'dî, Bağdat'ta öğrenimini tamamladıktan sonra çeşitli şehirleri ve ülkeleri gezmeye başlamış, 626-628 (1228-1230) yılları arasında Şam'da bulunmuş; Suriye, Anadolu, Hicaz, Lübnan, Mısır, Merâkeş, Azerbaycan, Belh, Gazne ve Pencâb yolu ile Gucerât'a uğramış, uzun müddet Delhi'de kalmış, ünlü şair Emîr Hüsrev-i Dihlevî ile tanışmış; bir ara Kudüs'e giderken, frenklerin eline esir düşmüş, Trablusşam'da esirler ile birlikte hendek kazarken, bir Halepli kendisini 10 dinar karşılığında esaretten kurtarmış, Haleb'e geldikten sonra, bu zatın kızı ile evlenmiştir (Yazıcı, 1966, s. 37).

Bağdat'ta tahsilini tamamlayarak 654 (1256) veya 655 (1257) yılında Şiraz'a dönen Sa'dî, İran'ın Fars bölgesinin hâkimi Salgurlu Atabek Ebû Bekir b. Sa'd b. Zengî'nin şehzadesi Sa'd b. Ebû Bekir b. Sa'd'ın yakınları arasına katılmış ve bu hükümdar tarafından son derece iyi karşılanıp hüsni kabul görmüştür. Sa'dî, bu hükümdar adına 655'te (1257) Bostan adlı eserini, bir yıl sonra da Gülistan adlı eserini yazmıştır. Şiraz'a gelişinin dört veya beşinci yılında hamileri olan Ebubekir b. Sa'd ve oğlu Sa'd b. Ebû Bekir vefat edince yerine çocuk yaşta bulunan oğlu Muhammed tahta geçmiştir. Bu hükümdardan itibaren Salgurlu hanedanı yıkılmaya yüz tutmuş ve sonunda 663'te (1264) Moğol hâkimiyeti altına girmiştir. Bu karışıklıklar esnasında Sa'dî

Şiraz'dan ayrılmış ve hac ibadetini ifa etmek için Mekke'ye gitmiştir (Yazıcı, 1966, s. 37).

Mekke dönüşünde Tebriz'e uğramış ve orada İlhanlı/Moğol devlet adamı Alâeddin Atâ Melik Cüveynî ve kardeşi Şemseddin Cüveynî tarafından iyi karşılanmıştır. Bu iki zatın aracılığıyla Moğol hükümdarı Abaka Han ile görüşmüş ve adı geçen devlet adamları ve başka ileri gelenleri öven şiirler yazmış; hayatını irşad ve halka hizmetle geçirmiştir (Yazıcı, 1966, s. 37; Çiçekler, 2008, s. 406).

Ömrünün son yıllarını Şiraz'da şimdi medfun bulunduğu hankahında riyazet ve ibadetle geçiren Sa'dî'nin ölümüne dair kaynaklarda farklı tarihler verilmişse de son araştırmalara göre 27 Zilhicce 691'de (9 Aralık 1292) vefat etmiştir (Yazıcı, 1966, s. 37-38; Çiçekler, 2008, s. 406).

Sa'dî henüz hayatta iken büyük bir şöret kazanmış, İran dışında yaşayan Emîr Hüsrev-i Dihlevî ve Hasan-ı Dihlevî gibi çağdaşı şairler gazellerinde onun üslûbunu takip etmiştir. Sa'dî'nin hayatının sonlarında Aksaray'da yaşayan Seyf-i Fergânî de onun bazı şiirlerine nazireler yazmış, hakkında methiyeler söylemiştir (Çiçekler, 2008, s. 406).

Sa'dî'nin şiir ve nesrinin en bariz özelliği akıcı ve sehl-i mümteni olmasıdır. O, gazel nazım şeklini müstakil bir tür olarak mükemmelliğe kavuşturmuştur. Divanında âşıkane gazeller çoğunluktadır. Manzum ve mensur eserlerinde Farsçada eskiden beri yaygın biçimde kullanılan atasözlerinden faydalanmış, bunun yanında toplumun düşünce ve isteklerine tercüman olan özlü sözleri atasözü halinde günümüze kadar gelmiştir. Sa'dî'nin ünü ve tesiri sadece Fars edebiyatıyla sınırlı kalmamış, Anadolu'dan Hindistan'a kadar geniş bir coğrafyaya yayılmış, Türk ve Urdu edebiyatlarıyla Batı dünyasında da önemli izler bırakmıştır (Çiçekler, 2008, s. 406).

Eserleri

Sa'dî'nin manzum ve mensur birçok eseri vardır. Bunlar, Külliyyat adıyla toplanmıştır, ancak ilk defa kim tarafından külliyyat haline getirildiği bilinmemektedir. Eserleri 726 (1326) ve 734 (1333) yıllarında Külliyyat hâlinde ilk neşreden Ali b. Ahmed b. Ebû Bekr-i Bîsütûn olmuştur. Bîsütûn'un ifadesine göre Külliyyat on altı kitap ve altı risale olmak üzere yirmi iki veya on altı kitap yedi risale şeklinde yirmi üç eseri ihtiva edecek biçimde daha önce bir başkası tarafından derlenmiştir. Eserler hem külliyyat halinde hem de ayrı hâlde farklı araştırmacılar tarafından birçok kez yayımlanmıştır (Çiçekler, 2008, s. 406-407).

Manzum Eserleri

Sa'dî'nin Bostan, Gazeliyyât, Tercîât, Mülemmeât, Rubâiyyât, Mesneviyyât ve Müfredât-ı Fârsî, Kasâyid-i Fârsî, Merâsî ve Kasâyid, Gazeliyyât, Kitaât ve Müfredât-ı Arabî gibi manzum eserleri vardır. Bunlar:

Bostan

Sa'dî, 655'te (1257) Farsça kaleme aldığı eserini, İran'ın Fars bölgesi hâkimi Ebû Bekir b. Sa'd b. Zengî'ye ithaf etmiştir. Eserin adı Sa'dî'nâme olup sonraları diğer eseri Gülistan'a nispetle "güzel kokulu çiçek bahçesi" anlamına gelen Bostan adıyla anılmıştır. Mütekarib bahrinin feûlün, feûlün, feûlün, feal (feûl) vezninde kaleme alınan eser yaklaşık 5000 beyit olup bir mukaddime ve on baptan oluşmaktadır. Adalet, ihsan, aşk, tevazu, rıza, kanaat, terbiye, şükür, tövbe, münâcât ve hatm-i kitab başlıklarını taşıyan bölümler birçok hikâyeden meydana gelir (Sa'dî, 1378 hş., s.147-307; Karaismailoğlu, 1992, s.307).

Bostan, Hoca Mes'ûd b. Ahmed tarafından 755'te (1354) Ferhengenâme-i Sa'dî adıyla manzum olarak aynı vezinde seçki halinde (1073 beyit) Türkçeye çevrilmiş; Mehmed Çelebi, Sürûrî, Şem'î, Sûdî ve Havâyî Mustafa Çelebi tarafından Türkçe şerhedilmiş; ayrıca Kilisli Rifat Bilge, Niğdeli Hakkı Eroğlu, Hikmet İlaydın, Naci Tokmak ve başka mütercimler tarafından Türkçe çevirileri yapılmıştır (Karaismailoğlu, 1992, s.307-308).

Gazeliyyât: Bedâyi', Havâtîm, Gazeliyyât-ı Kadîm; Tercîât, Kita'ât, Rubâiyyât, Müfredât, Mülhakât ve Müfredât

Gazeliyyât: Bedâyi', havâtîm, gazeliyyât-ı Kadîmden oluşan 637 gazeldir (Sa'dî, 1378 hş., s.319-308).

Tercîât: Yirmi iki bentlik 1 terciibentten oluşmaktadır (Sa'dî, 1378 hş., s.555-564).

Kıta'ât: 20 kıtadan oluşmaktadır (Sa'dî, 1378 hş., s.565-567).

Rubâiyyât: 147 rubaiden oluşmaktadır (Sa'dî, 1378 hş., s.568-583).

Mülhakât: 25 gazel, dokuz bentlik 1 musammattan oluşmaktadır (Sa'dî, 1378 hş., s.584-592).

Müfredât: 5 müfret beyitten oluşmaktadır (Sa'dî, 1378 hş., s.593).

Burada yer alan gazeller ve bazı manzumeler Nimet Yıldırım ve Çetin Kaska tarafından Türkçeye çevrilip yayımlanmıştır.

Mevâ'iz

Kasâyid-i Fârsî, merâsî, kasâyid-i Arabî, gazeliyyât[-i irfânî], müsellesât, kıtaât, rubâiyyât, mesneviyyât, müfredât ve mülhakattan oluşan şiirler (Sa'dî, 1378 hş., s.603-757).

Kasâyid-i Fârsî: Tevhid, naat, mev'ize, öğüt, nasihat, övgü ve tenbihten başka zamanın hükümdar, vezir ve ileri gelen şahsiyetleri için yazılmış methiyelerle bahar tasviri, Şiraz'ın vasfı, Şiraz'a dönüş, Ramazan ayına veda gibi küçük büyük 52 adet kasideden oluşmaktadır (Sa'dî, 1378 hş., s.603-654).

Merâsî: Merâsî, mersiye kelimesinin çoğulu olup Sa'dî'nin Atabek Sa'd b. Ebû Bekir adına kaleme aldığı dört bentlik bir terciibentle zamanın hükümdar ve ileri gelen şahsiyetleri için mersiye olarak yazılan 6 kasideden oluşmaktadır (Sa'dî, 1378 hş., s.655-661).

Kasâyid-i Arabî: 26 adet kaside ve gazelle 5 kıta ve 9 müfret beyitten oluşmaktadır (Sa'dî, 1378 hş., s.662-676).

Arapça kasideleri Ali Güzelyüz tarafından Türkçeye çevrilip yayımlanmıştır.

Gazeliyyât: 59 adet öğüt ve diğer içerikli gazelden oluşmaktadır (Sa'dî, 1378 hş., s.677-699).

Müsellesât: 54 beyitlik bir manzumedir (Sa'dî, 1378 hş., s.700-701).

Kıtaât: 224 kıtadan oluşmaktadır (Sa'dî, 1378 hş., s.702-730).

Rubâiyyât: 56 rubaiden oluşmaktadır (Sa'dî, 1378 hş., s.731-736).

Mesneviyyât: Küçük büyük 46 mesneviden oluşmaktadır (Sa'dî, 1378 hş., s.737-744).

Müfredât: 79 müfret beyitten oluşmaktadır (Sa'dî, 1378 hş., s.745-750).

Mülhakât: Kaside, gazel ve kıta 12 manzumeden oluşmaktadır (Sa'dî, 1378 hş., s.751-757).

Mensûr Eserleri

Sa'dî'nin Gülistân, Nasîhatü'l-mülûk, Risâle-i 'Aql u 'İşk, Der Terbiyet-i Yekî ez Mulûk (Risâle-i Enkiyânû), Mecâlis-i Pencgâne, Risâle-i Selâse (Takrîrât-ı Selâse, Se Risâle) ve Takrîr-i Dîbâce gibi mensur eserleri vardır; ancak bazı risalelerin Sa'dî'nin mi yoksa ondan aktarılan rivayetler mi olduğu kesin olarak bilinmemektedir:

Gülistan

Gülistan, Sa'dî'nin, uzun yıllar süren seyahatlerinde kazandığı bilgi ve tecrübesini belâgat ve fesahatle yoğurup Farsça ve Arapça şiirler yanında ayet, hadis ve atasözleriyle süsleyip kendine has secili bir nesir üslûbuyla manzum ve mensur olarak yazdığı eseridir (Sa'dî, 1378 hş., s.17-139).

Sa'dî, eserini Salgurlu Ebû Bekir b. Sa'd b. Zengî adına 656'da (1258) kaleme almıştır. Eser, münâcât, na't ve yazılış sebebini anlatan bir önsözden sonra padişahların davranışlarını, dervişlerin ahlâkını, kanaatin faziletini, susmanın faydalarını, aşk ve gençliği, güçsüzlük ve ihtiyarlığı, terbiyenin etkisini ve sohbet adabını konu alan sekiz bölümden oluşmaktadır. Bölümler, çok defa günlük hayatta karşılaşılan olaylar dikkate alınarak bunlardan ahlâkî ve edebî sonuçlar çıkarılabilen hikâyeler, nükteler ve beyitlerle süslenmiştir (Yazıcı, 1996, s.240).

Gülüstan, 793'te (1391) Seyf-i Serâyî Kıpçak Türkçesine, İsbîcâbî Çağatay Türkçesine çevirmişlerdir. Daha sonra Mahmûd b. Kâdî-i Manyas, Şâhidî İbrâhim Dede, Şem'î, Sûdî Bosnevî, Aysî Mehmed Efendi, Hevâî-yi Bosnevî, Şeyhülislâm Hocaîzâde Esad Efendi, Hasan Rızâ Efendi, Babadâğî İbrâhim Efendi, Ahmed Sâib İzzet, Mehmed Said, Tayyar, Niğdeli Hakkı Eroğlu, Kilisli Rifat, Hikmet İlaydın, Yâkub Necefzâde ve Mehmet Kanar gibi birçok bilim adamı tarafından Türkçe tercüme yapılmıştır (Yazıcı, 1996, s.240-241).

Nasîhatü'l-mülûk

Hükümdarlara öğüt vermek amacıyla kaleme alınmış bir risaledir. Eserde 151 maddede ilgili hususlar anlatılmıştır (Sa'dî, 1378 hş., s.761-774).

Risâle der 'Akl u 'İşk

Eski nüshalarda Risâletü'n-nazariyye olarak da geçen eser Sa'deddin Netanzî'nin "Kişiyi Hakk'a götüren akıl mıdır yoksa aşk mı?... Akla aşkın daha üstünde denebilir mi?... gibi akıl ve aşkla ilgili sorularına Sa'dî'nin vermiş olduğu cevaplardan oluşmaktadır (Sa'dî, 1378 hş., s.775-777).

Der Terbiyet-i Yekî ez Mulûk

Risâle-i Melik Abaka ve Der Nasîhat-i Sultan Enkiyânû adlarıyla da anılan eser, yöneticilerin davranışlarına dair bilinmesi ve uyulması gereken bazı hususlara dair Sultan Enkiyânû'ya verilen öğütlerden ibaret bir risaledir (Sa'dî, 1378 hş., s.778-779).

Mecâlis-i Pencgâne

Sa'dî'nin, Farsça ve Arapça şiirlerle karışık, çokça ayet ve hadislerden faydalanarak yazmış olduğu vaazlarından oluşan, beş meclisten ibaret bir eserdir. Beş meclis tam bir vaaz kitabıdır (Sa'dî, 1378 hş., s.780-796).

Takrîrât-ı Selâse

Takrîrât-ı Selâse, Se Risâle isimleriyle de bilinen eser, Suâl-i Hâce Şemseddin Sâhibdîvân, Mülâkât-ı Şeyh bâ Abaka (Han) ve Risâle-i Şemseddin Tâzî-gûy olmak üzere üç risaleden oluşur (Sa'dî, 1378 hş., s.797-800).

Takrîr-i Dîbâce

Külliyatın eski nüshalarında bulunmayan bu bölüm, X. (XVI.) yüzyılda istinsah edilmiş yazmalarda yer alır. Büyük bir ihtimalle Sa'dî'nin değildir (Sa'dî, 1378 hş., s.804-808; Çiçekler, 2008, s. 797-800).

Mensur risaleleri Turgay Şafak tarafından Türkçeye çevrilip yayımlanmıştır.

Sa'dî ve Hulefâ-yi Râşidîn

Sa'dî, tevhid, naat ve hulefâ-yi râşidîn'in methine dair kaleme aldığı kasidesinde² önce "Şükür, hamd, övgü ve izzet Allah içindir" der Allah Teâlâ'ya hamdüsena eder, ulular; O'nun halkı besleyip büyüten, rızık veren, yol gösteren, büyüklük ve azamet sahibi; gaybı bilen, gökyüzünü havada tutan, eşi benzeri olmayan, öldüren, diriltten, sert taştan mücevher, sedeften inci çıkararak, çamurdan âdemoğlunu, ottan gül yaprağını vücuda getiren, yeri ve gökleri yaratan, âdil, muktedir, bir ve tek,

² Sa'dî, *Kulliyât-ı Sa'dî, Kasâyid-i Fârsî*, s. 603-606.

kendisinden başka Tanrı olmayan bir Yaradan olduğunu... anlatıp tanıtır. Ancak en küçük eserinde dehşet içinde kaldıklarını, bu eserlerin sahibi Yaradan'ı vasfetmenin mümkün olmadığını söyler; "Anlayış eli ve belagat ayağı senin görkemli vasfının denizlerinde nasıl yüzer, nasıl kulaç atabilir?" der.

پروردگار خلق و خداوند کبریا	شکر و سپاس و منت و عزت خدای را
رزاق بندهپرور و خلاق رهنما	دادار غیب دان و نگهدار آسمان
یکتا و پشت عالمیان بر درش دو تا	اقرار می‌کند دو جهان بر یگانگیش
فرزند آدم از گل و برگ گل از گیا	گوهر ز سنگ خاره کند، لؤلؤ از صدف
الا هو الذی خلق الارض والسما...	سبحان من یمیت و یحیی و لاله
ما خود کجا و وصف خداوند آن کجا؟	در کمترین صنع تو مدهوش مانده‌ایم
تا در بحار وصف جلالت کند شنا؟	خود دست و پای فهم و بلاغت کجا رسد

Şükür, hamt, övgü ve izzet Allah içindir;
Halkı besleyip büyüten, büyüklük sahibi Tanrı [içindir].

Gaybı bilen, gökyüzünü [havada] tutan âdil Tanrı,
Kulunu besleyip büyüten, rızık veren, yol gösteren Yaraticı,

İki dünya da kabul etmekte birliğini, eşi benzeri olmadığını;
Birdir; O'nun katında iki büklümdür âlemdekilerin sırtı.

Sert taştan mücevher çıkarır, sedeften inci;
Çamurdan Âdemoğlunu, ottan gül yaprağını;

Münezzehtir, öldüren ve diriltten [Tanrı]; ilah yoktur,
O'ndan başka, çünkü O, yaratmıştır yeri ve gök[ler]i...³

Dehşet içinde kalmışız senin en küçük eserinde;
Biz nere onun sahibi Yaradan'ı vasfetmek nere?

Anlayış eli ve belagat ayağı nasıl eder, nasıl güç yetirebilir?
Senin görkemli vasfının denizlerinde nasıl yüzebilir?...⁴

Daha sonra Hz. Peygamber'i övüp onun güzel vasıflarını anlatır. Allah Teâlâ'nın önce Âdem'in adıyla, sonra Mustafa'nın adıyla birkaç bin peygamberlik sikkesi bastığını yani birçok peygamber gönderdiğini; Hz. Peygamber'in ilhamını tabiatından, heva ve hevesinden değil Hak Teâlâ'dan, mesajını ise Cebrail'den aldığını hatırlatır. "Fasih bir dille kim yapabilir onun naatını?" diyerek Hz. Peygamber'in naatını yapmanın mümkün olmadığını söyler, "Güneşin yanında nasıl ışık verebilir Süha yıldızı?" diyerek de delil getirir.

چندین هزار سکه پیغمبری زده اول به نام آدم و آخر به مصطفی
الهامش از جلیل و پیامش ز جبرئیل رایش نه از طبیعت و نقش نه از هوی
در نعت او زبان فصاحت که را رسد؟ خود پیش آفتاب چه پرتو دهد سها?...⁵

Birkaç bin peygamberlik sikkesi basmıştır [Hak Teâlâ];
Önce Âdem'in adıyla, sonra Mustafa'[nın adı]yla.

Onun ilhamı ulu [Tanrı'dan, mesajı Cebrail'den,
Değildir görüşü tabiatından, değildir sözü heva ve hevesinden.

Fasih bir dille kim yapabilir onun naatını?
Güneşin yanında nasıl ışık verebilir Süha yıldızı?...⁵

Sa'dî, Hz. Peygamber'i tanıtip övdükten sonra, Allah Teâlâ'dan eliyle ayın ikiye ayrıldığı, kutlu elinde taşların teşbihe başladığı habibi Hz. Muhammed'in aşkına şehvetine düşkünlerin elinden tutması, isyan edenleri bağışlaması, haddi aşana

³ Sa'dî, *Kulliyât-ı Sa'dî, Kasâ'id-i Fârsî*, s. 603 (B. 1-5).

⁴ Sa'dî, *Kulliyât-ı Sa'dî, Kasâ'id-i Fârsî*, s. 603 (B. 17-18).

⁵ Sa'dî, *Kulliyât-ı Sa'dî, Kasâ'id-i Fârsî*, s. 603 (B. 25), 604 (B. 1-2).

yumuşak davranması için yakarıştta bulunur ve daha sonra dört büyük halifenin methine geçer:

یارب به دست او که قمر زآن دو نیم شد تسبیح گفت در کف میمون او حصا
کافتادگان شهوت نفسیم دست گیر ارفق بمن تجاوز واغفر لمن عصا

Ey Rabbim! Eliyle ayın ikiye ayrıldığı,
[Habibinin aşkına], kutlu elinde taşların teşbihe başladığı,

Tutuver nefis şehvetine düşkünlerin kolundan;
İsyan edeni bağışla, haddi aşana yumuşak davran.⁶

Sa'dî, halifelik sırasına göre önce Hz. Peygamber'e iman eden ve onu her zaman ve her konuda tasdik eden anlamında Sıddîk⁷ lakabını hak eden Hz. Ebubekir'den söz eder. Hz. Peygamber, Hz. Ebûbekir'le birlikte Mekke'den Medine'ye hicretleri esnasında bir mağara sığınmışlardı. Hz. Ebûbekir mağarada iken delikten bir yılanın çıktığını görünce Hz. Peygamber'e zarar vermesin diyerek deliği ayağıyla kapatmış, yılan ayağını ısırıp zehrini zerk edince rahatsızlanmış, Hz. Peygamber durumu öğrenince tükürüğünü Hz. Ebûbekir'in ayağına sürmüş, Hak Teâlâ'nın Hz. Peygamber'in ağzındaki tükürüğünü panzehre dönüştürmesiyle zehirlenmekten kurtulmuş ve iyileşmiştir. Sa'dî, bu olaya işaret ederek Hz. Peygamber'in ağzında panzehir olduktan sonra Hz. Ebûbekir'in can yakıcı zehirden gam duymayacağını söyler. Hz. Ebûbekir'in Hz. Peygamber'in mağara arkadaşı olduğunu, ayrıca safa hazinesi, faziletler mecmuası olduğunu söyler ve över.

ترياق در دهان رسول آفریده حق صدیق را چه غم بود از زهر جانگزا!
ای یار غار سید و صدیق نامور مجموعه فضائل و گنجینه صفا

Hak, panzehir var etmiş Peygamber'in ağzında;
Can yakıcı zehirden ne gam Sıddîk'a!

Ey ünlü Sıddîk, efendinin mağara arkadaşı!
Safa hazinesi, faziletler mecmuası!⁸

Sa'dî, Hz. Ebûbekir'i başka erler de dostun sohbetinde bulunmuş, onunla arkadaş olmuşlar, ancak senin gibi ejderhanın ağzına ayaklarını basamamışlardır, onlar senin gibi fedakâr değillerdir, diyerek yine över ve Hz. Ebûbekir'i diğer erlerden daha üstün tutar. Sa'dî, "Dost odur ki malını, bedenini ve canını feda etsin" diyerek, Hz. Ebûbekir'in Hz. Peygamber'in yolunda malını, bedenini ve canını feda ettiğine telmihte bulunur, onu tekrar tekrar son derece över.

مردان قدم به صحبت یاران نهاده‌اند لیکن نه همچنان که تو در کام ازدها
یار آن بود که مال و تن و جان فدا کند تا در سیل دوست به پایان برد وفا

Erlər dostların sohbetinə adım atmış, gitmişlər,
Ama senin, ejderhanın ağzına [ayak bastığın] gibi değillər.

Dost odur ki malını, bedenini ve canını feda etsin;
Sonunda dostun yolunda vefayı tamama erdirsin.⁹

⁶ Sa'dî, *Kulliyât-ı Sa'dî, Kasâ'iyid-i Fârsî*, s. 604 (B. 7-8). İkinci beytin ikinci mısraı Arapçadır.

⁷ Sıddîk: Son derece doğru sözlü, asla yalan söylemeyen, sözünde duran, gerçek olduğuna inandığı şeyi onaylamakta tereddüt göstermeyen, diliyle dışa vurduğu her söze mutlaka kalbiyle ve işiyle gerçeklik kazandıran kimse"; başka bir tanıma göre ise, "Resûlullah'ın bilgi, söz ve fiil biçiminde ortaya koyduklarının hepsini tasdik etmekte ve Peygamber'le manevi münasebeti sebebiyle onun iç dünyasına yakın olmakta en ileri seviyede bulunan kimse" demektir. Sıddîk kelimesi ayetlerde ve hadislerde geçmektedir. Ayetlerde Hz. Yûsuf, Hz. İbrâhim, Hz. İdris ve Hz. Meryem hakkında kullanılmıştır. Bu ayetlerde zikredilen şahsiyetlerin özellikle sıddîk sıfatıyla anılması doğruluk, dürüstlük ve güvenilirliğin yüksek bir erdem olduğuna işaret eder. Hadislerde ise Hz. Ebûbekir'in sıfatı olarak sıkça zikredilmiştir. Hz. Ebûbekir mi'rac olayı başta olmak üzere gayba dair haberleri tereddüt etmeden kabul ettiği için bizzat Resûl-i Ekrem tarafından kendisine sıddîk lakabı verilmiş ve İslâm literatüründe bununla şöhret bulmuştur (Geniş bilgi için bkz. Mustafa Çağrıncı, "Sıddîk", *DİA*, İstanbul 2009, XXXVII, 91-92).

⁸ Sa'dî, *Kulliyât-ı Sa'dî, Kasâ'iyid-i Fârsî*, s. 604 (B. 9-10).

⁹ Sa'dî, *Kulliyât-ı Sa'dî, Kasâ'iyid-i Fârsî*, s. 604 (B. 11-12).

Sa'dî'nin övdüğü ikinci halife Hz. Ömer'dir. Sa'dî, Hz. Peygamber'in hadisinden yola çıkarak "Eğer peygamberlerin efendisi Hz. Muhammed (sav) nebilerin sonuncusu olmasaydı, Hz. Ömer peygamber olurdu"¹⁰ der; çünkü Hz. Ömer, Hz. Peygamber'in ifadesiyle peygamberliğe layıktı. Sa'dî, Hz. Ömer'i din hanesinin ordu komutanı, Peygamber'in arkadaşı; Tanrı'ya riyasız tapanların öncüsü, ilk başkanı olarak da tanıtır ve över. Yine Hz. Hz. Peygamber'in hadislerinden¹¹ yola çıkarak dünya halkının kendisinden aciz kaldığı şeytanın bile, onun elinden nasıl kurtulurum diye düşündüğünü ve bunda da aciz kaldığını dile getirir ve Hz. Ömer'i son derece över.

دیگر عمر که لایق پیغمبری بدی
سالار خیل خانۀ دین صاحب رسول
گر خواجه رسل نبدی ختم انبیا
سردفتر خدای پرستان بی‌ریا
عاجز در آن که چون شود از دست وی رها؟
دیوی که خلق عالمش از دست عاجزند

Diğeri Ömer ki peygamberliğe layık idi;
Eğer [Ahmed] olmasaydı nebilerin sonuncusu peygamberlerin efendisi.

Din hanesinin ordu komutanı, Peygamber'in arkadaşı;
Tanrı'ya riyasız tapanların öncüsü, ilk başkanı.

Dünya halkının kendisinden aciz kaldığı şeytan bile,
Aciz kalmıştır, nasıl kurtulurum onun elinden diye?¹²

Üçüncü halife Hz. Osman'dır. Onun huyunun güzelliğinden ve hayâsından katil düşmanına bile başkaldırmadığını, dostları için düşmanlara cefa etmediğini, onlara bile vefa gösterdiğini hatırlatır ve över. Bu arada "Her zaman eziyet çekmişlerdir Hakk'ın has kulları; hem lütfun fazlası, hem de sıkıntının fazlası" diyerek sözünü tamamlar.

دیگر جمال سیرت عثمان که بر نکرد
آن شرط مهربانی و تحقیق دوستیست
در پیش روی دشمن قاتل سر از حیا
کز بهر دوستان بری از دشمنان جفا
هم بیشتر عنایت و هم بیشتر عنا
خاصان حق همیشه بلیت کشیده‌اند

Bir diğeri, Osman'ın huyunun güzelliğidir ki başkaldırmadı
Hayâsından katil düşmana karşı.

Bu sevgi şartı mıdır, arkadaşlığa reva mıdır?
Dostlar için düşmanlara cefa edersen, cefan vardır!

Her zaman eziyet çekmişlerdir Hakk'ın has kulları;
Hem lütfun fazlası, hem de sıkıntının fazlası.¹³

Dördüncü halife Hz. Ali'dir. "Kim de o güç, o cesaret ki vafetsin Ali'yi? Onun menkıbesi hakkında "hel etâ"¹⁴ demiştir Cebbâr [Tanrı]." diyerek Hz. Ali'yi anlatmanın mümkün olmadığını, onu Hak Teâlâ'nın methettiğini söyler; devamla Hz. Ali'nin Hayber

¹⁰ *Benden sonra peygamber gelseydi, Ömer olurdu* (Süyûtî, Celâluddin Abdurrahman b. Ebî Bekr, *Câmi 'u's-sağîr fî Ehâdisi 'l-beşîri 'n-nezîr* (nşr. Dâru'l-kutubi'l-ilmîyye), Beyrut 1425/2004, II, 457; Münâvî, Abdurraûf, *Kunûzu 'l-hahâik fî Hadîs-i Hayri 'l-halâik* (nşr. Dâru'l-kutubi'l-ilmîyye), Beyrut 1417/1996, II, 120).

¹¹ Şeytanın Ömer'den korkması. Bir gün kadınlar Hz. Muhammed'in huzuruna girmişler, gürültüyle konuşuyorlardı. O sırada Ömer geldi, izin istedi. Peygamber izin verince içeri girdi. Kadınlar, Ömer'i görünce sustular. Peygamber, gülerken dedi: Şaştım doğrusu, benim yanımda şamata ederlerken sen gelince sustular! Ömer, Allah seni güldürsün ey Tanrı elçisi dedikten sonra kadınlara dönüp şöyle dedi: Ey nefislerine düşman olanlar, benden korkuyorsunuz da Tanrı elçisinden hayâ etmiyor musunuz? Onlar evet dediler, sen Tanrı elçisinden daha sertsin. Peygamber, nefsim, hayatım elinde olan Allah'a and olsun ki ya Ömer, Şeytan, senin gittiğin yoldan kesin olarak gitmez, başka yoldan gider dedi... (Müslim, VII, 114-115). "Şeytan, Ömer'den kaçır. Gördüm; insan ve cin şeytanları Ömer'den kaçıyor. Cin ve insan şeytanlarını gördüm; Ömer'den kaçtılar. Şeytan, Ömer Müslüman oldu olalı ona yaklaşmadı, gördü mü yüzünü çevirir. Şeytan senden kaçır ya Ömer." mealinde hadisler vardır [Süyûtî, *Câmi 'u's-sağîr*, II, 269; Mevlânâ Celâleddin, *Dîvân-ı Kebîr* (haz. Abdülbâkî Gölpınarlı), II, 487; VII, 699].

¹² Sa'dî, *Kulliyât-ı Sa'dî, Kasâyid-i Fârsî*, s. 604 (B. 13-15).

¹³ Sa'dî, *Kulliyât-ı Sa'dî, Kasâyid-i Fârsî*, s. 604 (B. 16-18).

¹⁴ Hel etâ. Kur'an'ın, "İnsan, Dehr, Hel etâ" adlarıyla anılan 76. suresi. "Gerçekten de insana, zamanın bir çağı gelmişti ki anılır bir şey bile değildi insan" mealindeki ayetle ve "Hel etâ" sözüyle başlar. Bu surenin 8. ayetinden itibaren Ali, Fâtıma, Hasan ve Hüseyin Tanrı uğruna yoksulu, yetimi, tutsağı doyurdukları için övülür. Hel etâ her şeyden önce Ali'yi bu münasebetle de olgun insanı hatıra getirir. Hel etâ meydanının tek binicisi Ali'dir [Mevlânâ Celâleddin, *Dîvân-ı Kebîr* (haz. Abdülbâkî Gölpınarlı), Ankara 1992, I, 416].

Kalesi'nde gücünü gösterdiğini; Hz. Peygamber'in "Ali'den başka yiğit yoktur" hadisinden iktibasla Lâ fetâ'nın¹⁵ yani Hz. Ali'nin bilek gücüyle Hayber Kalesi'nin surlarının peş peşe yıkıldığını dile getirir.

کس را چه زور و زهره که وصف علی کند
جبار در مناقب او گفته هل اتی
زور آزمای قلعه خبیر که بند او
در یکدگر شکست به بازوی لافتی

Kim de o güç, o cesaret ki vafetsin Ali'yi?
Onun menkıbesi hakkında "hel etâ"¹⁶ demiştir Cebbâr [Tanrı].

Gücünü göstermiştir Hayber Kalesi'nde; çünkü onun surları
Lâ fetâ'nın¹⁷ bilek gücüyle peş peşe yıkılmıştı.¹⁸

Sa'dî, Hz. Ali'nin savaşta düşmanlarının önünden kaçmamak için vücuduna zırh bağladığını anlatır. Hz. Ali'yi Tanrı aslanı, cömertlik denizi, savaşta safları dağıtan; namaza canını feda eden, savaşta dünyayı yakıp yıkan; mürüvvetin başı, başlangıcı, marifet sultanı; fütüvvet kumandanı, muttakilerin komutanı olarak tanıtır. Ayrıca kıyamet günü herkes bir şefaathçi bulmak için el açtığı zaman kendisinin ve inananların elinin masum Murtaza'nın eteğinde olacağını, ondan kendilerine şefaath etmesini isteyeceklerini dile getirir ve Hz. Ali'yi son derece över.

مردی که در مصاف، زره پیش بسته بود
تا پیش دشمنان ندهد پشت بر غزا
شیر خدای و صفر میدان و بحر جود
جانبخش در نماز و جهانسوز در و غا
دیباجه مروت و سلطان معرفت
لشکر کش فتوت و سردار اتقیا
فردا که هر کسی به شفیع ز نند دست
ماییم و دست و دامن معصوم مرتضی

Bir yiğit ki savaşta zırh bağlamıştı vücuduna;
Düşmanların önünde kaçmasın diye savaşta.

Tanrı aslanı, cömertlik denizi, savaşta safları dağıtan,
Namaza canını feda eden, savaşta dünyayı yakıp yıkan,

Mürüvvetin başı, başlangıcı, marifet sultanı,
Fütüvvet kumandanı, muttakilerin komutanı.

Yarın herkes el açtığı zaman [bulmak için] bir şefaathçi,
Bizim elimiz ve masum Murtaza'nın eteği.¹⁹

Sa'dî, dört büyük halifeyi bu şekilde sırasıyla tanıtır övdükten sonra Hz. Peygamber'i dünyada parlak bir güneş, onları da büyük ve kılavuz yıldızlar olarak tanıtır.

پیغمبر، آفتاب منیر است در جهان
وینان ستارگان بزرگند و مقتدا

¹⁵ Lâ fetâ: Ondan başka yiğit yok. Lâ seyfe illâ Zülfikâr ve Lâ fetâ illâ Ali: Ali'den başka yiğit yok. *Zülfikâr'dan başka kılıç yok, Ali'den başka yiğit yok*. Bedir yahut Uhud savaşında, meleğin gökte, bu sözü bağıarak söylediği rivayet edilmiştir; Cebrail'in söylediği de rivayetlerdendir. Tarih kitaplarında mazbut olan bu rivayeti, muhaddisler yalanlarlar (Aclûnî, *Keşfu'l-hafâ*, II, 488-489). Gölpinarlı, sözün uydurma olduğunu kabul eder; "Ancak Ali'nin Müslümanlık uğrunda fedakârlığı düşünülecek olursa anlam bakımından doğruluğunu kabul etmek gerekir" diyerek kanaatini dile getirir [Mevlânâ Celâleddin, *Dîvân-ı Kebîr* (haz. Abdülbâkî Gölpinarlı), Ankara 1992, VII, 676].

¹⁶ Hel etâ. Kur'an'ın, "İnsan, Dehr, Hel etâ" adlarıyla anılan 76. suresi. "Gerçekten de insana, zamanın bir çağı gelmişti ki anılır bir şey bile değildi insan" mealindeki ayetle ve "Hel etâ" sözüyle başlar. Bu surenin 8. ayetinden itibaren Ali, Fâtıma, Hasan ve Hüseyin Tanrı uğruna yoksulu, yetimi, tutsağı doyurdukları için övülür. Hel etâ her şeyden önce Ali'yi bu münasebetle de olgun insanı hatıra getirir. Hel etâ meydanının tek binicisi Ali'dir [Mevlânâ Celâleddin, *Dîvân-ı Kebîr*, I, 416].

¹⁷ Lâ fetâ: Ondan başka yiğit yok. Lâ seyfe illâ Zülfikâr ve Lâ fetâ illâ Ali: Ali'den başka yiğit yok. *Zülfikâr'dan başka kılıç yok, Ali'den başka yiğit yok*. Bedir yahut Uhud savaşında, meleğin gökte, bu sözü bağıarak söylediği rivayet edilmiştir; Cebrail'in söylediği de rivayetlerdendir. Tarih kitaplarında mazbut olan bu rivayeti, muhaddisler yalanlarlar (Aclûnî, *Keşfu'l-hafâ*, II, 488-489). Gölpinarlı, sözün uydurma olduğunu kabul eder; "Ancak Ali'nin Müslümanlık uğrunda fedakârlığı düşünülecek olursa anlam bakımından doğruluğunu kabul etmek gerekir" diyerek kanaatini dile getirir [Mevlânâ Celâleddin, *Dîvân-ı Kebîr*, VII, 676].

¹⁸ Sa'dî, *Kulliyât-ı Sa'dî, Kasâ'id-i Fârsî*, s. 604 (B. 19-20).

¹⁹ Sa'dî, *Kulliyât-ı Sa'dî, Kasâ'id-i Fârsî*, s. 604 (B. 21-24).

Peygamber, parlak bir güneştir dünyada,
Büyük ve kılavuz yıldızlardır onlar da.²⁰

Sa'dî, daha sonra Allah Teâlâ'dan yakarıştaki bulunur ve Hz. Ali ve Hz. Fatıma'nın çocukları Hasan ile Hüseyin'in temiz nesli, Kerbelâ şehitlerinin temiz kanı; doğru sözlü pirlere kalbinin doğruluğu, tanıdık erlerin gözyaşları için yaralı gönüllere keremiyle bir merhem göndermesini, şifa bahşetmesini ister. Yakarışıyla birlikte Hz. Fatıma'yı, çocukları Hasan ile Hüseyin'i, temiz neslini, Kerbelâ şehitlerini; doğru sözlü pirlere, tanıdık erleri de anmış olur.

Başka insanlar kendi amellerine yaslanmışlarsa da Sa'dî ve onun gibi olan müminler için Allah'ın rahmetine ve ihsanına yaslanmaları yeterlidir.

یارب به نسل طاهر اولاد فاطمه یارب به خون پاک شهیدان کربلا
یارب به صدق سینه پیران راستگوی یارب به آب دیده مردان آشنا
دلہای خستہ را به کرم مرہمی فرست ای نام اعظمت در گنجینہ شفا
گر خلق تکیہ بر عمل خویش کردہاند ما را بس است رحمت و فضل تو متکا

Ey Rabbim! Fâtıma'nın evlatlarının temiz nesli için,
Ey Rabbim! Kerbelâ şehitlerinin temiz kanı için,

Ey Rabbim! Doğru sözlü pirlere kalbinin doğruluğu için,
Ey Rabbim! Tanıdık erlerin gözyaşları için,

Kereminle bir merhem gönder o yaralı gönüllere,
Ey ulu adı şifa hazinesinin kapısı [olan Allah azze ve celle]!

Her ne kadar insanlar kendi amellerine yaslanmışlarsa da
Bizim için yeterlidir yaslanmak senin rahmetine ve ihsanına.²¹

Sa'dî, Bostan'da Hz. Peygamber için yazmış olduğu eşsiz naatında²² Hz. Peygamber'i son derece fasih ve belîğ bir dille övmesine rağmen yine de onu güzel övemeyeceğini söyler; Hz. Peygamber'in, ashabın ve tabîinin ruhlarına selam eder.

...
چه نعت پسندیده گویم تو را؟ علیک السلام ای نبی الوری
درو ملک بر روان تو باد بر اصحاب و بر پیروان تو باد

...
Ben, nasıl güzel övebilirim seni!
Selam üzerine olsun ey halkın peygamberi!

Tanrı'nın selamı senin ruhuna olsun;
Senin ashabına, senin tabînine olsun.²³

Sa'dî, daha sonra sözünü dört büyük halifeye döndürür ve onları sırasıyla anarak över. İlki Ebubekir'dir. O, müritlerin piri. İkinci Ömer'dir. O da asi iblisi dizginlemiş, taşkınlık yapmasını önlemiştir. Üçüncüsü Osman'dır. Osman, geceleri ibadetle geçiren, uyanık duran âbid bir kuldur. Dördüncüsü Ali'dir. O da Döldül'e binen, cihat eden bir sultandır.

نخستین ابوبکر پیر مرید عمر، پنجه بر پیچ دیو مرید
خردمند عثمان شب زندهدار چهارم علی، شاه دلدل سوار

İlki Ebubekir'dir, mürit[ler]in piri;
[İkinci] Ömer'dir, dizginlemiş asi iblisi.

²⁰ Sa'dî, *Kulliyât-ı Sa'dî, Kasâyid-i Fârsî*, s. 604 (B. 25).

²¹ Sa'dî, *Kulliyât-ı Sa'dî, Kasâyid-i Fârsî*, s. 604 (B. 26-29).

²² Sa'dî, *Kulliyât-ı Sa'dî, Bûstân*, s. 149-150.

²³ Sa'dî, *Kulliyât-ı Sa'dî, Bûstân*, s. 150 (B. 10-11).

[Üçüncüsü] Osman'dır, geceleri uyanık duran;
Dördüncüsü Ali'dir, Düldül'e binen sultan.²⁴

Sa'dî, ilk kasidesinde olduğu gibi mesnevisinde de Allah'a yakarıştta bulunur; duasında Hz. Fatıma'nın oğulları Hasan ile Hüseyin'i anar; Allah'tan onların aşkına son sözünü imanla bitirmesi için niyazda bulunur. Duasını reddetse de kabul etse de elinin ehl-i beytin yani Peygamber ailesinin eteğinde olacağını söyler; onlara güvenini ve bağlılığını arz eder.

خدایا به حق بنی فاطمه
اگر دعوتم رد کنی ور قبول
که بر قولم ایمان کنم خاتمه
من و دست و دامان آل رسول

Ey Allah'ım! Fatıma'nın oğulları aşkına,
Son sözümü bitireyim imanla.

Duamı ister reddet isterse kabul
Ben, elim ve eteği âl-i Resul.²⁵

Sa'dî, akıl ve aşk hakkında kaleme aldığı risalesinde Hz. Ebûbekir'in bir sözünü aktarırken, onu Müminlerin emiri olarak tanıtır, Ebûbekir isminin yanında es-Siddîk lakabını da anar; Allah ondan razı olsun der.

امیر المؤمنین ابوبکر صدیق رضی الله عنه نکو گفته است یا من عجز عن معرفته کمال معرفة الصدیقین معلوم شد که غایت معرفت هر کس مقام انقطاع
اوست به وجد از ترقی.

Müminlerin emiri Ebûbekir es-Siddîk -Allah ondan razı olsun- güzel söylemiştir: Ey siddıkların ilminin kemaliyle kendisini tanımaktan aciz kaldığı [Allah'ım]! Herkesin bilgisinin sonunun, onun ilerlemenin sevincinden koptuğu yer olduğu ortaya çıktı.²⁶

Sa'dî, Ebûbekir Sa'd b. Zengî'nin methine dair kaleme aldığı mesnevisinin beşinci beytinde memduhu Ebûbekir Sa'd b. Zengî'yi övüp onun adil olduğunu ve Hz. Ömer'den sonra Ebûbekir gibi bir yöneticinin gelmediğini söylerken adaletiyle ün salmış Hz. Ömer'i anar ve dolaylı olarak övmüş olur.

جهانبان دین پرور دادگر
نیامد چو بوبکر بعد از عمر

Dünya padişahı, dinin hamisi [hem de] adaletli,
Gelmedi Ömer'den sonra Ebûbekir gibisi.²⁷

Sa'dî, memduhu Alâeddin Atâmelik Cüveynî'yi överken bidat ehlinin, onun bakışından, Deccal'in Hz. İsa'dan ve şeytanın da Hz. Ömer'den korkup kaçtıkları gibi korkup kaçtıklarını söyler ve dolaylı olarak Hz. Ömer'i de över. Evet, şeytan Hz. Ömer'i görünce korkar kaçarmış; nitekim bu konuda Hz. Peygamber'den birkaç hadis²⁸ nakledilmiştir.

چنان رمند و دوند اهل بدعت از نظرش
که از مسیحا دجال و از عمر شیطان

Bidat ehli onun bakışından öyle korkar, kaçarlar ki
Deccal İsa'dan, şeytan da Ömer'den [korkar kaçarlardı].²⁹

Sa'dî, Bostan'ında Hz. Ömer ile dilenci hikâyesinde³⁰ Hz. Ömer'i anar: Hz. Ömer, dar bir yerden geçerken kalabalığın içinde farkında olmadan bir dilencinin ayağına basar. Zavallı adam, kim olduğunu bilemeden "Kör müsün be adam!" diyerek Hz. Ömer'e kızıp bağırır. Bunun üzerine âdil halife Ömer, adama "Kör değilim, ama bir hatadır oldu. Bilemedim, affet, bağışla

²⁴ Sa'dî, *Kulliyât-i Sa'dî, Bûstân*, s. 150 (B. 12-13).

²⁵ Sa'dî, *Kulliyât-i Sa'dî, Bûstân*, s. 150 (B. 14-15).

²⁶ Sa'dî, *Kulliyât-i Sa'dî, Risâle der 'Akl u 'Işk*, s. 777.

²⁷ Sa'dî, *Kulliyât-i Sa'dî, Bûstân*, s. 151 (B. 5).

²⁸ "Şeytan, Ömer'den kaçır. Gördüm; insan ve cin şeytanları Ömer'den kaçıyor. Şeytan, Ömer Müslüman oldu olalı ona yaklaşmadı, gördü mü yüzünü çevirir. Şeytan senden kaçır ya Ömer!" vb. hadisler vardır (Geniş bilgi için bkz. Dipnot 48).

²⁹ Sa'dî, *Kulliyât-i Sa'dî, Mevâ'iz/Kasâyid-i Fârsî*, s. 638 (B. 12).

³⁰ Sa'dî, *Kulliyât-i Sa'dî, Bûstân*, s. 244.

suçumu!" diye cevap verir.

گدایی شنیدم که در تنگ جای
ندانست درویش بیچاره کاوست
نهادش عمر پای بر پشت پای
که رنجیده دشمن نداند ز دوست
بدو گفت سالار عادل عمر
ندانستم از من گنه در گذار
نه کورم ولیکن خطا رفت کار

Bir dilenci[den], işittim ki dar bir yerde,
Basmış Ömer ayağını onun ayağının üstüne!

Zavallı fakir, onun kim olduğunu bilememiş;
Canı yanan dostla düşmanı ayırt edemezmiş:

"Kör müsün be adam!" diye kızıp bağırması ona.
Âdil halife Ömer cevap vermiş ona:

Kör değilim, ama bir hatadır oldu,
Bilemedim, affet, bağışla suçumu.³¹

Sa'dî, Hz. Ömer ve onun gibi olan akıllı ve seçkin din büyüklerinin elleri altındakilere, kendilerine tabi olan insanlara karşı, son derece insafli ve mütevazı olduklarını; yaptıkları bir hata nedeniyle onlardan özür dileycek kadar anlayışlı, alçakgönüllü ve şerefli olduklarını dile getirir; Hz. Ömer'i ve diğer din büyüklerini son derece över; çünkü onlar âdildir, insaflidir, akıllıdır, seçkindir; meyveli ağaçlar gibidirler; çünkü meyveli ağaçların dalları yüklerinden dolayı yere eğilir. Çünkü alçak gönüllü olanlar, utançlarından başları öne eğilmiş olanlar, yarın ahirette sahip oldukları konumları ve makamlarıyla, kazandıkları mükâfatlarla övüneceklerdir.

چه منصف بزرگان دین بوده‌اند
فروتن بود هوشمند گزین
که با زیردستان چنین بوده‌اند
نهد شاخ پر میوه سر بر زمین
نگون از خجالت سر گردنان
بنازند فردا تو اوضاع کنان

Ne kadar insafli din büyükleri varmış,
Eli altındakilere böyle davranırlarmış.

Akıllı, seçkin erler alçak gönüllüdürler;
Meyveli ağaçlar dallarını yere eğerler.

Övünecekler yarın alçak gönüllü olanlar,
Utançlarından başları öne eğilmiş olanlar.³²

Sa'dî, muhatapına Hz. Ömer'in ve onun gibi olan din büyüklerinin güzel hasletlerini örnek verdikten sonra iki beyitle öğüt verip sözlerini bitirir:

اگر می‌بترسی ز روز شمار
مکن خیره بر زیر دستان ستم
از آن کز تو ترسد خطا در گذار
که دستی است بالای دست تو هم

Kıyamet gününden korkarsan eğer,
Senden korkanın hatasını affediver.

Elinin altındakilere zulmetme;
Çünkü bir el de vardır senin elinin üstünde.³³

Sa'dî, bir kadının kocasına "Ekmeği mahalle bakkalından alma artık; pazardan buğday [ekmeği] satanlardan al; çünkü bu buğday gösterip arpa satıyor..." diye mahalle bakkalını şikâyet etmesi üzerine kocasının da ona "Gözümün nuru, hoş gör. Bu adam bize ümit bağladığı için dükkânını burada açtı. Onun kazancına engel olmak insanlığa sığmaz..." diye cevap vermesi hikâyesinde³⁴ Hz. Ali'den söz de eder; cömertliğin yiğitlerin şahı Hz. Ali'nin mesleği olduğunu söyler ve onu över.

³¹ Sa'dî, *Kulliyât-i Sa'dî, Bûstân*, s. 244 (Hikâyet: B. 1-4).

³² Sa'dî, *Kulliyât-i Sa'dî, Bûstân*, s. 244 (Hikâyet: B. 5-6). İkinci beyit, metinde değil dipnotta yazılmıştır.

³³ Sa'dî, *Kulliyât-i Sa'dî, Bûstân*, s. 244 (Hikâyet: B. 7-8).

³⁴ Sa'dî, *Kulliyât-i Sa'dî, Bûstân*, s. 195 (Hikâyet: B. 1-7), 196 (B. 1).

Doğrusunu istersen, cömert [kişi] velidir;
Yiğitlerin şahı, [mert ve] cömert Ali'dir.³⁵

Sa'dî, Müminlerin emiri Ali ve güzel ahlakı [hakkında] kaleme aldığı hikâyede³⁶ yine Hz. Ali'yi över. Bir adam, Hz. Ali'ye açıklık getirmesi için bir sorununu arz eder ve Hz. Ali de ona cevap verir, anlatır. O mecliste bulunan bir adam, "Yâ Eba'l-Hasan! O böyle değildir" diyerek karşı çıkar.

Hz. Ali, adamın vermiş olduğu tepkiden dolayı ona kırılmaz, onu azarlamaz. "Bundan daha iyisini bilirsen, sen söyle" der. Adam, bildiğini söyleyince, "bu adam daha uygun söyledi" diyerek onun hakkını teslim eder. Çünkü güneş balçıkla sıvanamaz. Hülâsa, Hz. Ali, adamın cevabını beğenir ve "Ben yanılmışım, onunki doğru" der.

Sa'dî, bu arada Hz. Ali'yi över. Hasan'ın babası Ali, düşmanın elini bağlayan, ülke fetheden emirdir; bilgi ve görüş sahibidir. Haydar'dır, ünlüdür. Yiğitlerin şahıdır.

مگر مشککش را کند منجلی	کسی مشکلی برد پیش علی
جوابش بگفت از سر علم و رای	امیر عدوبند کشور گشای
بگفتا چنین نیست یا بالحسن	شنیدم که شخصی در آن انجمن
بگفت ار تو دانی از این به بگوی	نرنجید از او حیدر نامجوی
به گل چشمه خور نشاید نهفت	بگفت آنچه دانست و بایسته گفت
که من بر خطا بودم او بر صواب	پسندید از او شاه مردان جواب

Biri bir sorununu arz etti Ali'ye,
Belki sorununa açıklık getirir diye.

Düşmanın elini bağlayan, ülke fetheden emir,
Ona bilgisi ve görüşüyle bir cevap verir.

Duydum ki o meclisteki bir kişi,
"Yâ Eba'l-Hasan! O böyle değildir" dedi.

Ünlü Haydar, ondan incinmedi;
Bundan daha iyisini bilirsen, sen söyle dedi.

[Adam] bildiğini söyledi; daha uygun söyledi;
Güneş kaynağı balçıkla sıvanamaz ki.

Yiğitlerin şahı, onun cevabını beğendi:
Ben yanılmışım, onunki doğru [dedi].³⁷

Sa'dî, "Bizden daha iyi konuşan, daha iyi bilen biri mevcuttur; O'nun ilminden daha üstün bir ilim [sahibi] yoktur." diyerek Allah Teâlâ'yı anar; Allah'ın en iyi konuşan, her şeyi en iyi bilen, O'nun ilminden daha üstün bir ilim sahibinin olmadığını söyler.

به از ما سخنگوی دانا یکی است که بالاتر از علم او علم نیست

Bizden daha iyi konuşan, daha iyi bilen biri mevcuttur;
O'nun ilminden daha üstün bir ilim [sahibi] yoktur.³⁸

Sa'dî, daha sonra hikâyeyi yorumlama başlar ve şöyle anlatır: Eğer bugün makam sahibi biri olsaydı, kibriden ona bakmaz, ona yüz vermezdi. Onun yaveri, a adamı hemen huzurundan dışarı atar, gereksiz yere bir güzel döver ve "Bundan sonra saygısızlık etme. Büyüklerin yanında konuşmak edebe uygun değildir" derdi.

³⁵ Sa'dî, *Kulliyât-i Sa'dî, Bûstân*, s. 196 (B. 1).

³⁶ Sa'dî, *Kulliyât-i Sa'dî, Bûstân*, s. 243-244.

³⁷ Sa'dî, *Kulliyât-i Sa'dî, Bûstân*, s. 243 (Hikâyet: B. 1-6).

³⁸ Sa'dî, *Kulliyât-i Sa'dî, Bûstân*, s. 243 (Hikâyet: B. 7).

گر امروز بودی خداوند جاه
به در کردی از بارگه حاجیش
که من بعد بی آبرویی مکن
نکردی خود از کبر در وی نگاه
فرو کوفتندی به ناواجیش
ادب نیست پیش بزرگان سخن

Eğer bugün olsaydı, makam sahibi,
Kibrinden ona bakmaz, yüz vermezdi.

Dışarı atardı huzurundan yaveri,
Gereksiz yere bir güzel döverdi:

Bundan sonra saygısızlık etme;
Büyüklerin yanında konuşmak [uygun] değil edebe.³⁹

Sa'dî, devamla şu öğütleri vererek sözlerini bitirir:

یکی را که پندار در سر بود
ز علمش ملال آید از وعظ ننگ
گرت در دریای فضل است خیز
نیبنی که از خاک افتاده خوار
مریز ای حکیم آستینهای در
به چشم کسان در نیاید کسی
مگو تا بگویند شکرت هزار
مپندار هرگز که حق بشنود
شقایق به باران نروید ز سنگ
به تذکیر در پای درویش ریز
بروید گل و بشکفد نوبهار
چو می‌بینی از خویشتن خواجه پر
که از خود بزرگی نماید بسی
چو خود گفتی از کس توقع مدار

[Varsa] kafası kuruntulu olan biri,
Sanma asla, onun hakkı dinleyeceğine.

Öğrenmekten sıkılır, utanır vaazdan;
Yağmurla şakayıklar bitmez taştan.

Kalk, erdem denizinin incisine sahip olsan da
Döküver öğüt için fakirin ayağına.

Görmez misin aciz ve hakir topraktan
Güller biter, çiçekler açar ilkbahar[dan].

Ey bilge! Dökme incilerini yeninden,
Gördün mü efendiyi şişinmiş kibrinden.

Başkalarının gözüne giremez o kimse
Kendini pek büyük görür, [baktıkça kendine].

[Kendimi öveyim] deme, bırak seni övsünler binlerce,
Mademki kendini övdün, kimseden beklentiye girme.⁴⁰

Sa'dî, ünlü eseri *Gülistan*'da dört halife hakkında herhangi bir şey söylemez. Sadece dibacede, Sa'dî'nin dostlarından biri, Sa'dî'nin bundan sonra ömrünün kalan kısmında itikâfa gireceği, ibadetle meşgul olacağı ve kimseyle konuşmayacağı haberini alınca..., Allah'a ve onunla olan arkadaşlığına yemin eder ve "Sa'dî, alıştığımız adet üzere ve bilindiği şekilde konuşmadıkça konuşmam, buradan dışarı çıkmam; çünkü dostları incitmek cahilliktir, yeminin kefareti kolaydır; Ali'nin *Zülfikar*'ı kınında, Sa'dî'nin dilinin ağzında ol[up konuşma]ması doğru yola aykırıdır, akıl sahiplerinin görüşüne terstir." (Sa'dî, 1378 hş., s.20). derken Hz. Ali'yi ve kılıcını anar. Arkadaşının dilinden Hz. Ali'nin kılıcının kınında olmasının doğru olmayacağını dile getirir.

... خلاف راه صواب است و نقص رای اولوالالباب، ذوالفقار علی در نیام و زبان سعدی در کام.

...Sa'dî'nin dilinin ağzında ol[up konuşma]ması doğru yola aykırıdır, akıl sahiplerinin görüşüne terstir.

³⁹ Sa'dî, *Kulliyât-i Sa'dî, Bûstân*, s. 243 (Hikâyet: B. 8), 244 (B. 1-2).

⁴⁰ Sa'dî, *Kulliyât-i Sa'dî, Bûstân*, s. 244 (B. 3-9).

Sa'dî, Mecâlis-i Pencgâne adlı bir başka eserinde Hz. Ali'den bahseder. Onu müminlerin emiri olarak tanıtır, Allah ondan razı olsun diyerek kendisine dua eder. Hz. Ali'ye sordukları "Rabbini neyle tanırırsın?" sorusuna, onun "Rabbimi Rabbimle tanırım; O'nu O'nunla tanıdım ve bildim; aksi halde O'nu asla tanıyamazdım; O'nun ulu ve marifet otağına yol bulamazdım" şeklinde verdiği cevabını aktarır (Sa'dî, 1378 hş., s.787).

از امیر المؤمنین علی رضی الله عنه پرسیدند که بم عرفت ربک قال عرفت ربی بریبی او را بدو شناختم و دانستم که اگر نه بدو شناختمی هرگز به سرادقات مجد و معرفت او راه نیافتمی اتقوا فراسة المؤمن فانه ينظر بنور الله.

Müminlerin emiri Ali'ye -Allah ondan razı olsun- "Rabbini neyle tanırırsın?" diye sordular. [Ali] dedi: Rabbimi Rabbimle tanırım; O'nu O'nunla tanıdım ve bildim; aksi halde O'nu asla tanıyamazdım; O'nun ulu ve marifet otağına yol bulamazdım. Müminin ferasetinden sakının; çünkü o Allah'ın nuruyla bakar.

Sonuç

Sa'dî, Sünnî mezhep bir şairdir. Allah Teâlâ ve Hz. Muhammed (sav) hakkında şiirler kaleme almış olmasının yanında, özellikle bu şiirlerinin içinde hulefâ-yi râşidin'i yani dört büyük halifeyi sırasıyla övmüş, onları mümin ve Müslüman olarak bilmiş, onları birbirinden üstün veya ayrı görmemiş, onlara bağlılığını arz etmiştir. Ayrıca Hz. Fatıma'yı ve oğulları Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'i de anmıştır.

Sa'dî, Şîi mezhep diğer şairler gibi sadece Hz. Ali'yi övüp diğer üç halifeyi reddetmemiş, onlara beddua etmemiş, tam aksine hepsini bir ve beraber görmüş ve okuyucularına da bu doğrultuda tavsiyelerde bulunmuştur.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar, çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

Finansal Destek: Yazar, bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflicts of interest to declare.

Financial Disclosure: The author declared that this study has received no financial support.

KAYNAKLAR

- Değirmençay, V. (2022). "Nizâmî-i Gencevî'de Hulefâ-yi Râşidîn", *Uluslararası Genceli Nizami Sempozyumu*. Erzurum Türkiye. 188-209.
- Çağrı, M. (2009). "Siddîk". *DİA*. XXXVI. 91-92.
- Çiçekler, M. (2008). "Sa'dî-i Şîrâzî". *DİA*. XXXV. 405-406.
- Fayda, M. (1995). "Fârûk", *DİA*. XII. 176-177.
- (1998). "Hulefâ-yi Râşidîn", *DİA*. XVIII. 324-338.
- Karaismailoğlu, A. (1992). "Bostân", *DİA*. VI. 307-308.
- Mevlânâ Celâleddin. (1992). *Dîvân-ı Kebîr I-VII* (haz. Abdülbâkî Gölpınarlı). Ankara.
- Münâvî, A. (1996). *Kunûzu'l-hahâik fî Hadîs-i Hayrî'l-halâik I-II* (nşr. Dâru'l-kutubi'l-ilmiyye). Beyrut.
- Sa'dî, Muslih b. Abdillâh. (1378 hş.). *Kulliyât-ı Sa'dî* (Muhammed Alî-yi Furûğî'nin tashih edip yayımladığı nüshadan nşr. Kârname-i Kitâb, Tahran.
- (1980). *Bostan ve Gülistan* (trc. Kılıslı Rifat Bilge), İstanbul.
- (2012). *Bûstan* (çev. A. Naci Tokmak), Şule yayınları, İstanbul.
- Süyûtî, Celâluddin Abdurrahman b. Ebî Bekr (2004). *Câmi'ü's-sağîr fî Ehâdisi'l-beşîri'n-nezîr I-II* (nşr. Dâru'l-kutubi'l-ilmiyye), Beyrut.
- Yazıcı, T. (1966). "Sa'dî". *İA*. X. 36-37.
- (1996). "Gülistân". *DİA*. XIV. 240-241.
- <https://ganjoor.net/> (19.01.2022 erişim tarihi).
- <http://www.vajehyab.com/> (19.01.2022 erişim tarihi).